

Pozsgai Zsolt:

A Mondák könyve Komjáthy Istvántól

Ajánlás

A mítosz a történelmi emlékezet meghosszabbítója a végtelen múltba. Abba a múltba, amelynek mélységét még a leghalványabb kollektív emlékezet sem képes befogni; ahol a kút mélyére tekintve még apró csillogként sem világít a valaha létezett világ fénye, hanem csak az ember – pontosabban; közösségeinek – képzelete, meseköltő hajlama képes kitölteni az űrt, lelket lehelni bele, hogy ott-hon tudjuk érezni magunkat az időben és térben mérhetetlen világban is.

Lehettem vagy nyolcesztendő, mikor egy őszi gyermeküdtetés kedvemnyezetjeként az akkor éppen ilyen célokra használt mikosd-pusztai Mikos-Zierer-kastély könyvtárában rátaláltam egy színes, kemény táblás, zöld gerincű könyvre, melynek fedőlapján a hátrafelé nyíló lovas harcosok azon nyomban felkeltették az érdeklődésemet.

A pápai alsóvárosi fiókkönyvtár nagyanyám segítségével felfedezett rejtett kincsei – köztük Benedek Elek meséi –, s a szülőik el nem kallódott gyermekkori iskolás olvasókönyvei által okozotthoz hasonló izgalommal lapoztam bele a szépen, hívogatóan illusztrált könyvbe, amely azon nyomban foglyul is ejtett. S hogy a kétértelmű szöveg végéig eljött, tudjam fejezni, szinte minden, a tanórák és foglalkozások által szabadon hagyott időt – még a takarodó után a paplan alatt zseblámpa mellett is – ki kellett használnom az olvasásra.

A következő évben az „Aquila ostromá”-val jelentkeztem az iskolai prózamondó versenyre. Azóta sokszor olvastam a Tetejetlen Fáról, Arany Atyácskáról, Lúdvércről és Kalamónáról; a tejjilatú pusztától az aranyos szegeletig jutó hőskről: Szépmező Szárnyáról, Hunorról és Magyaráról, Keve kapitányról, Ríkárról és Attiláról (akinek kultuszát számos, bennünket a legnagyobb mértékben „csángált” rokonaiknak tekintő keleti nép őrzi büszkén), Csaba királyfőről, Árpádról és a honalapító vezérekről.

Olvastam élvezettel felnőtt fejjel is – esténként, gyermekeim ágyának szélén ülve. S remélem, még olvashatom ezeket a történeteket az ő gyerekeiknek is.

Azért, hogy tudják: az időben és térben mérhetetlen világban van egy haza, amelyben otthon vannak, van egy nép, amelyhez tartoznak. Azért, hogy nekik is legyenek igazi, saját hőseik, akikről megtanulhatják: csak hősként érdemes élni a világban; akik elplántálják a lelkükben: magyarnak lenni jó!

Kövér László, az Országgyűlés elnöke

Előszó

A két világháború között gyanútlan parasztemberknél, falusi helyszíneken, padlásokon, régi könyvtárakban lelkes, furcsa alakok jelentek meg. Kutattak, kerestek. Nem terményt, állatot, pénzt – nemzeti értéket. A nemzeti múlt értékeit. Jegyzetfüzetekkel vagy kezdetleges hangfelvétel készítővel faggatták a falusi kocsmákban, tanyasi boltban időző embereket, meséljenek, énekeljenek, osszák meg velük nagyapáik, szépapáik emlékeit. Ezek az emberek nyilván csodálkoztak, hiszen a néphagyomány megőrzése számukra természetes valami, az élet része, a napi munka után a kikapcsolódás, a játék. Az emlékezés nagyapa, úkapa, szépapa történetére, mulattató, megható meséire. Mit kell ezeken gyűjteni? És főleg, miért éppen most? Kodály és Bartók csak a két legismertebb gyűjtő, nyomukban százan és százan, elsősorban pedagógusok, költők kezdtek pánikszerű értékmentésbe. Mire ez a pánik? Talán az első világháború

szörnyű pusztításai, amelyek tanulságait átlátva a szellem napszámói úgy vélték, pusztulni fog a hagyomány, a népi kultúra is? Vagy megéreztek az elsőnél még pusztítóbb, még embertelenebb második világháború közeledtét, és tudták-éreztek, cselekedni kell? Valószínű, hogy így van, nincs más magyarázat erre a hirtelen jött akaratra: megőrizni mindent, felkutatni az emlékeket, megőrkíteni, begyűjteni, elraktározni, feldolgozni, aztán továbbadni az ifjúságnak, és egyáltalán mindenkinek, akit érdekel. Györffy György, László Gyula, Berze Nagy János a magyar őstörténet nyomait kereste a mindennapokban, a hagyományokban, a mesékben és mondákban. És ebből vontak le az őstörténetre vonatkozó következtetéseket, tudományos modellt alkottak, nem vitatkoztak egymással látványosan. Nem ugrott egymásnak a finnugor-elmélet szakembere és a sumér rokonságot kutató, érezték, az utolsó órában, utolsó pillanatban vannak. Be kell gyűjteni mindent, és majd aztán levonni a tanulságokat.

A magyar mondakör pusztulását siratta Arany János az 1948/49-es forradalom elvesztésével együtt. Számára ugyanúgy egy világ égett el, mint ahogy későbbi utódai érezték a világháború ölelésében. Arany úgy vélte, a magyar mondavilág elveszett, nem fellelhető, nem pótolható.

Mert még nem ismerte Komjáthy Istvánt.

Sok ember gyűjtése kell ahhoz, hogy mindez a hagyaték összeálljon egyetlen emberben, ő szoborrá gyúrja, átengedje magán az anyagalmazt, és elképesztő szorgalommal egyesítse azt. Nem lehetett ez az ember ismert költő, író vagy az irodalmi élet szervezésében égő ember. Csak olyasvalaki, aki tudta: ez a feladata az életében, ez az egyetlen feladata, nincs sok ideje rá, de be kell végeznie. Ki adta neki ezt a feladatot? Honnan vette, hogy ezt csak ő tudja elvégezni? Nem érdekes.

Komjáthy István egész életét a főmű megalkotásának szentelte. Családjá úgy emlékszik rá, szinte állandóan dolgozószobájában volt, napi tizenkét órát dolgozott, érezte-tudta: a sors nem sok időt szánt neki, mihamarabb végeznie kell. Iratkupacok, tanulmányerdők között ülve rakta össze ennek a félelmetes kirakójátéknak a darabkáit, amit magyar emlékezésnek hívnak, amely hiteles módon mutatja be a hun világot, Árpád népét, mindazt, amit Kézai Simon és mások utalásain át csak sejt-hettünk.

Gyermekeivel 1944-ben Csehszlovákiából jöttek át, mert rájuk akarták erőszakolni az ottani állampolgárságot, és ők magyaroknak tartották magukat. A debreceni egyetemen a kiváló tudós, Karácsony Sándor oltotta belé a mesék-mondák szeretetét, és bízta meg a feladattal, rakja össze ezt a munkát. A 28 éves fiatalember nagyon komolyan vette a megbízást, 35 éves koráig szinte csak a MONDÁK KÖNYVE megírásával foglalkozott. Nem is akart mást tenni, az ötvenes években járunk, amikor a hétköznapiak borzalma elől egyetlen lehetőség van a menekülésre: a mesevilág. A mondaköltészet. A magyar múlt kutatása, és megőrkítése az ifjúság számára. Az 1956 előtti kultúrpolitika annyira meglepődött ezen a számára ismeretlen szándékon, hogy hagyta dolgozni a tanárembert, sőt a mű első kiadása 1955-ben meg is jelenthetett. Csonkítatlan formában. Veszélytelennek tűntek ezek a mondák és mesék, és ráadásul erősítették a magyar öntudatot. De ez csak később lett probléma. A szerző halála után, 1963-ban a család levelet kapott az akkori kultúrpolitika irányító-

itól, hogy a mű megjelenik újra, de csonkított formában. A „nemzeti öntudatra károsan ható” részeket kivették belőle. A hatalom félni kezdett a meséktől. És jaj annak a kornak, amely fél a meséktől!

De ne fussunk ennyire előre. Siessünk vissza hősünkkel az időben, a téészesítés, a kolhoz népszerűsítésének első szakaszához, amikor a Hortobágyon a hivatalosan felkért munka helyett Komjáthy István etnográfiai kutatásokat végzett, a kolhoz nem érdekelt, sokkal inkább a magyar néplelek megmaradt lenyomata, a Hortobágy lelke. A hatalom oda küldte, ahová ő is menni akart, csak másért. Megtalálta, elhozta, ami kellett a munkájához.

Az 1955-ös első kiadást nagy örömmel élte meg. De már érkezett is 1956, a forradalom időszaka, amikor az írószövetség közgyűlésén a gyermekirodalom megeremteléséért harcolt, és azért, hogy az egykor népszerű gyermeklap, az ÉN ÚJSÁGOM ismét megjelenhessen. Az utcákon harckocsizörgés, lövések robaja, halottak – ő kicsiny gyermekeivel rendületlenül ragasztotta az ÉN ÚJSÁGOM első számának plakátjait a Nyugati pályaudvar melletti hirdetőoszlopokra. A legfontosabb az ősi múlt – és a jelen gyermekeinek összekapcsolása. Mesékkel, mondákkal, újsággal, iskolai órákkal, mindegy, hogyan – csak működjön ez a misztikus kapcsolat. Az újság aztán több számot nem ért meg. 1956 október-novemberében Komjáthy István járta az utcákat, és feljegyzett mindent, ami később értékes lehet, a múlt kutatása helyett a jelen megőrzését is feladatának érezte. Gyermekei emlékeznek arra, hogy például mennyi 1956-os viccet gyűjtött össze a forradalom időszakából. Érdemes lenne egyszer ezeket is megismerni.

Aztán a gyűjtő-gondolkodó embereknél megszokott szilencium a forradalom után. Mintha időutazásban vett volna részt, ismét a téészesítés népszerűsítése miatt küldték egy évre a makacsokodó somogyi paraszthoz. Megismétlődött a hortobágyi eset. Komjáthy Istvánt a téész helyett a somogyi betyárvilág érdekelte, betyármeséket, betyártörténeteket gyűjtött elképesztő munkabírással. A somogyi gazdák erről sokkal szívesebben meséltek, mint a téészekkel kapcsolatos elképzeléseikről. És kezdett összeállni a folytatás, a Mondák Könyve második, harmadik, negyedik része... De a Nagy Karmester közbeszólt. Ennyi volt neked, ezt adtuk feladatul, elvégezted. A többi majd másokra marad. És elvágta a tanárember életének fonálát.

Pedig tervezte a királymondák összegyűjtését. A hortobágyi történetek megírását, kiadását. Előrejutott a Mátyás királyról szóló legendák feldolgozásában, a betyárvilág megéneklésében... de befejezni már nem tudta egyiket sem.

A MONDÁK KÖNYVE így is befejezett életmű. Klasszikus íróinkat megszégyenítő stílusban, gondolati gazdagsággal, kifinomult írói módszerekkel megírt összefoglaló munkája számtalan kiadást ért meg, szinte kötelező tananyag lett az iskolákban, helyet vívott ki magának a családi könyvespolcokon. Kell ennél több?

Nem tudok róla, hogy lenne szobra, emléktáblája, emlékháza. De a Révkomárom melletti Ekelén, a kis faluban, ahol született, elnevezték róla az óvodát. Aztán a művelődési házat. Aztán az iskolát. Ott ápolják emlékét, gyűjtögetik a róla szóló emlékeket – és úgy hiszem, ezzel ő is elégedett lenne.

Nem feltűnni – szolgálni akart. Ha van túlvilági élet, és néha onnan le lehet jönni a földi környezetbe láthatatlanul, ismeretlenül – úgy Komjáthy István nyilván az ekeli óvoda kertjében, a gyerekzsivaj közepette érzi legjobban magát.

Értük dolgozott.

Tehát mindenkiért.

Magyar Hírlap – 2014. május 17.

